

ŠTOLC, J a kol Atlas slovenského jazyka I Vokalizmus a konsonantizmus Časť prvá Mapy Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968 314 s — Časť druhá Úvod — komentáre — materiály Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968 200 s

VÁŽNY, V Nářeči slovenska In Československá vlastivěda 3 (Jazyk) Red O Hujer Praha, „Sfinx“ Bohumil Janda 1934, s 219–310

Vážneho dotazníkovy materiál Archiv Dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu L Štura SAV, Bratislava

Valaská Belá K hláskosloviu belianskeho nárečia

Iveta Šlabjarová

Jazykovedny ustav L Štura SAV, Bratislava

1 Obec Valaská Belá sa nachádza v oblasti hornej Nitry v Prievádzkom okrese V minulosti patrila aj do Ilavského okresu, bola súčasťou Nitrianskej župy Leží v južnej časti Strážovskej hornatiny v Belianskej doline s nadmorskou výškou okolo 482 m na hornom toku potoka Belianky Zaujímavosťou je, že má okolo 90 lazov Niektoré z nich su od centra obce vzdialene aj 5–6 km a prístup k nim je hlavne v zime neľahký

V súčasnosti má obec 2 619 obyvateľov a rozlohu 6 474 ha Najlepší prístup do Valaskej Belej je z Rudnianskej kotliny (smerom od Prievádzky), ktorá sa napaja na dolinu, v ktorej sa obec rozprestiera Touto trasou vedie hlavná cesta, ktorá pokračuje ďalej na Ilavu Týmto smerom premávajú aj pravidelné autobusové linky Obyvatelia Valaskej Belej však poznali a používali lesné chodníky, ktorými sa dostali cez hory aj do Trenčianskych Teplíc cez Dolnú Porubu Ďalšie cesty viedli smerom na Zliechov, Košecké Rovné a Čičmany do údolia rieky Rajčianky

1.1 Keďže kraj je tu hornatý, a preto aj málo úrodný, ľudia sa živilí prevažne salašníctvom a chovom oviec, ale aj poľnohospodárstvom, vyrábali súkno, metly, poľnohospodárske naradie a košíky V 19. storočí sa rozšírilo sklenárstvo, ktoré nazývali *oknárstvo* *Oknári* chodili za zárobkom hlavne do Pešti, ale aj Eséku, Bukváru, Dolováru a Báčky, neskôr len na Dolnú zem a Moravu Vrávelo sa, že idú na *hauzírky* Niektoré ženy, volali ich *vajčárky*, sa živilí tým, že skupovali vajcia, maslo a iné potraviny a chodili ich predávať do Trenčianskych Teplíc kúpeľným hostom Je to dôkaz, že skutočne poznali cesty cez hory (existuju dve), ktorými sa dostali do týchto oblastí

1.2.1 Prvá zmienka o existencii obce je v diele *Codex Diplomaticus Hungariae* z roku 1272 (Fejér, 1829), kde sa spomína Belapotok ako hrani-

ca medzi Košecou a Zliechovom O tom, ako Valaská Belá vznikla, sú len dohady, prípadne sa ťažujú povesti Najpravdepodobnejšia je verzia, že vznikla ako kopaničiarska obec v 12. storočí prísunom obyvateľstva z okolitých údedín V 14. storočí ja zasiahla valašská kolonizácia, o čom svedčí i as-tierska terminológia i názvy niektorých lazov (napr. *Pusnáci*, *Stachoviči*)

2.1.2 Z miestnej kroniky sa dozvedáme, že niektorí pastieri prišli až z Rumunska, ako napr. *Sikelovci*, o čom svedčí často sa vyskytujúce meno *Sickel* Maďarsky sa toto meno písalo *Székely*, čo znamenalo *Sikel* (Kronika obce Valaská Belá) Etymológiu mena *Sikel* možno hľadať aj v názve jedného z deviatich maďarských kmeňov – *Sikulov*, ktorí osídľovali uzemie dnešného Maďarska v 9. storočí, podľa toho by kolonisti mohli byť aj maďarského pôvodu a obec mohla vzniknúť už skôr

2.1.3 V hornatom a vrchovitom povrchu chotára sa vyskytuje aj nepatrné množstvo striebra a olova Je možné, že v minulosti sa ich pokúšali ťažiť, o čom svedčia vyhlbené štôlne na úpatí niektorých vrchov Mohli tu byť aj nemeckí kolonisti, ktorí mali záujem o ťažbu Dôkazom tohto tvrdenia je výskyt nemeckých priezvisk (napr. *Brandenburg*) a nemecká lexika (*fertuxa*, *zilverka*, *štráfi*) Nemecká kolonizácia tiež mohla ovplyvniť tvrdú výslovnosť belianskeho nárečia

2.1.4 Valaská Belá mala niekoľko majiteľov, zväčša potomkov slovenského rodu Diviackych, ktorý sa pomadarchil na Divéky Toto priezvisko je časté hlavne v Diviakoch nad Nitricou Medzi vlastníkov dediny patrili napr. Bošániovci, Rudnariovci, Spléniovci, začas patrila aj nitrianskemu biskupovi Často ju napádali páni Košeckého hradu (Košecké Rovné, okres Považská Bystrica), ale v 16. storočí bola definitívne kráľovskou kúriou priznaná Ujfalušiovcom a Rudnariovcom

2.1 Na etymológiu názvu obce sú rôzne názory Archaickejšia je pravdepodobne druhá časť názvu – Belá Spomína sa (okrem Fejerovho diela *Codex Diplomaticus Hungariae*) v r. 1324 ako *Belafelde* a v r. 1364 *Bella* (Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, 1978) Ako *Bulaa* je zapísaná v súpise port (usadlosti) z r. 1553 a v tereziánskom súpise je *Bela* (Kronika obce Valaská Belá) Najpravdivejšia by mohla byť verzia, že toponymum Belá vzniklo podľa hydronyma Belianka (*Belanka*), ktorého pomenovanie je podľa bystrej bielej vody (biely – *beli* – *Belanka*, spis Belianka), lebo obec je rozložená na jej hornom toku Potok ďalej preteká Rudnianskou dolinou a vlieva sa do Rudnianskej priehrady, odkiaľ už vychádza a ďalej tečie dolinou ako Nitrica Na niektorých mapách sa však uvádza aj horný tok tejto rieky pod názvom Nitrica

2.2 Adjektívna časť toponyma Valaská je motivovaná zamestnaním obyvateľov – pasením oviec, salašníctvom a príchodom valašskej kolonizácie Celý názov obce sa však spomína až v r. 1808 – *Valaska Bela* (Vlastived-